

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Adély Zelendy Kupcové

Název práce: Narativní identita v biografických vyprávěních představitelů extrémistické scény ve střední Evropě

Práce Adély Kupcové je vystavěna na základě deseti rozhovorů s představiteli extrémistické scény v Německu, Maďarsku, České republice a Slovenské republice. Autorka v první části práce představuje extrémismus v jeho základních pojmech a souvislostech, pokouší se také nastínit extrémistickou scénu ve sledovaných zemích. V další části se zabývá narativní identitou a především otázkami osobního mýtu. Ve více než polovině práce pak představuje výsledky rozhovorů s deseti respondenty. Celý text je průběžně prokládán úryvky z rozhovorů a to jak jeho teoretická část, tak i část praktická a závěry.

Co se hodnocení týče, tak hned na začátku je třeba říct, že autorka se prokazatelně velmi dobře orientuje ve zkoumané oblasti. Zvládla se kontaktovat s narátory v prostředí, které je velmi obtížné jak z lidského, tak i výzkumného hlediska, a podle dostupných informací rozhovory prováděla velmi pečlivě. Od narátorů si po celou dobu práce dokáže udržet odstup a zároveň je neodsuzuje, snaží se na ně dívat jako na lidské bytosti, které nesou nějaké specifické životní téma, poselství, s kterým nějakým způsobem zacházejí. To je na celé práci velmi cenné.

Z mého hlediska je problematická spíše určitá řemeslná zručnost při výzkumu, která práci ubírá na kvalitě. Autorka hned na začátku sice představuje určitá metodologická východiska, ta jsou vzhledem k tématu a způsobu zpracování nicméně ne zcela dostatečně rozvedena. Konkrétní připomínky si dovoluji shrnout do následujících bodů:

- Autorka volí deset narátorů ze čtyř zemí, název práce pak implikuje, že výsledky lze vztáhnout na extrémistickou scénu ve střední Evropě. Domnívám se, že tomu tak není. Vzhledem k tomu, že autorka sama podotýká, že extrémistická scéna je v každé zemi trochu jiná, má jinou dynamiku apod., pak lze jen těžko věřit tomu, že na základě dvou až třech rozhovorů v každé zemi lze načrtnout obrázek celé extrémistické scény. Ani rozhodnutí pro menší počet rozhovorů ve více zemích není v práci dostatečně vysvětlen. Jednalo se o to, že by nebylo možné kontaktovat dostatečné množství respondentů v každé zemi? Pak by se jednalo o čistě praktický důvod, který by bylo v práci třeba obhájit. Nebo se jednalo o rozhodnutí z hlediska designu výzkum, i to by ale bylo dobré v práci patřičně zdůvodnit. V obou případech by pak bylo dobré nevztahovat zjištěná data na celou extrémistickou scénu v zemích střední Evropy.
- Autorka tvrdí, že se jedná o narativní výzkum. V první části rozhovoru nechala respondenty volně převyprávět jejich příběh a pak se jich doptávala na určité okruhy. V práci se bohužel nedozvídáme nic o tom, na jaké okruhy se respondentů ptala, v přílohách jsem nenašla ani náznak scénáře rozhovoru, ani zdůvodnění napojení jednotlivých otázek z rozhovorů na výzkumné otázky. Když pak ve vyhodnocení např. čteme na straně 177, že se respondenti vyjadřují k situaci ve vzdělávacím systému, je to tak trochu překvapení. Pro mě vyvstává i otázka toho, jaký vidí autorka rozdíl mezi narativním a biografickým výzkumem, proč právě svůj výzkum hodnotí jako narativní, když je postaven na z větší části biografických rozhovorech? A na jaká témata se tedy respondentů vlastně ptala a proč?
- Autorka v práci de facto vůbec neuvádí způsob, jak s rozhovory pracovala. Nevíme nic o tom, jak nakládala s daty, zda dělala kategorizaci, k jakým kategoriím se dobrala nebo zda zvolila jinou verzi práce s daty. Celá práce je proložena úryvky z rozhovorů – některé se dokonce opakují a to vždy v jiném kontextu. Jenže není jasné, podle jakého klíče autorka úryvky vybírala, zda reprezentují jednotlivé kategorie nebo zda byly náhodně vybrány z nahrávek. Tento způsob práce s daty práci zásadně ubírá na věrohodnosti a to tím spíše, že úryvky

z rozhovorů jaksi ilustrují tvrzení autorky jak v teoretické části, kde ještě o respondentech i výzkumu víme velmi málo, tak i v závěrech, kde dle mého soudu již nemají místo. V práci chybí jasné oddělení analytické práce s daty a jejich interpretace a závěry. Vše jakoby prolíná vším, což není problém estetický, ale etický. Na některých místech se tak totiž autorka dopouští celé řady hodnotících soudů, které nejsou dle mého názoru opřeny o důkladnou analýzu.

- Podobná nejistota panuje ohledně toho, jak autorka pracuje s jednotlivými respondenty. Na stranách 111 – 156 představuje autorka blíže tři respondenty, které nazývá Rodačkou, Solitérem a Materialistou. To je v pořádku a tato část práce patří dle mého názoru k těm nejsilnějším. Jenže opět chybí jasné zdůvodnění toho, proč autorka k bližšímu představení vybírá právě a jen tyto tři respondenty – jsou nejzajímavější (pokud ano, podle jakých kritérií?), nebo jsou jejich příběhy něčím výjimečné (pak je třeba jasně zdůraznit, v čem tato výjimečnost spočívá) nebo jsou jiné další důvody? Proč autorka nepřinesla takovéto portréty všech respondentů? Z hlediska rozsahu práce by to neměl být problém? Z práce není ani jasné, jak autorka pracovala s přezdívkami. Je jasné, že potřebovala anonymizovat respondenty a to je také v pořádku. Zvolené přezdívky jsou ale takové, že daného respondenta již sama přezdívka do určité míry interpretuje, interpretuje jeho životní příběh. Jak se autorka k přezdívkám dobrala? Bylo to na základě analýzy, dojmu z daného člověka nebo z jiného důvodu? Proč ne zvolila neutrální označení? A pokud přezdívky, jak se dále vypořádala s tím, že již samotnou přezdívkou interpretuje osud daného člověka? Bylo to součástí strategie v analytické části práce? Pak by to však bylo třeba zdůvodnit.
- V práci na některých místech chybí jasné dotažení myšlenek. Např. na straně 21 uvádí autorka jen částečně to, v jakém smyslu bude užívat termín extrémismus apod.
- Na straně 9 autorka uvádí dlouhý úryvek – citaci – pravděpodobně z nějakého rozhovoru, není ale vůbec zřejmé, kdo, kdy a proč rozhovor uskutečnil, v jakém kontextu úryvek zazněl a jakou má tedy výpovědní hodnotu.
- V práci je celá řada hodnotících soudů, u kterých není zřejmé kdo, proč a na základě čeho je tvrdí. Např. na straně 35 autorka uvádí, že: „stoupenci extrémismu, sekulárního náboženství, se většinou pasují do role apoštolů této víry, ale zároveň samy sebe chápou jako exkluzivní, elitní skupinu lidí, která nazřela pravdu...atd.“ Podobně např. na straně 37, kdy není jasné kdo, jak a proč hodnotí masovou společnost apod. Na základě jakých informací se autorka dobírá k danému hodnocení?
- Na některých místech autorka uvádí příklady uvažování jejích respondentů a interpretuje je jako něco typického pro tuto skupinu. Na straně 39 autorka hodnotí nazírání extrémistů na svět, dle mých znalostí by však takovéto hodnocení mohlo být stejně dobře vztaženo např. na některé učitelé občanské nauky, kteří tvrdí, že „Romové jsou parazité“ (Moree, 2008). Otázka tedy je, do jaké míry autorka v předkládané práci vnímá extrémisty jako skupinu, pro kterou je tento pohled na svět typický, a do jaké míry vnímá to, že respondenti jen zrcadlí určité trendy ve společnosti?
- Na straně 66 se autorka zabývá situací v celé ČR a přitom se odvolává na to, že populace deklaruje odpor k extrémistickým myšlenkám. Dovolila bych si výsledky relativizovat – vždyť poslední prezidentské volby rozhodla témata velmi xenofobní! Je tedy nutné odlišit deklarace ve výzkumech od reálné atmosféry ve společnosti, která je dle mého soudu podstatně více ovlivněna xenofobními postoji, než si autorka připouští.
- Na stranách 95 – 96 se autorka odvolává na Bergera a Luckmanna, není ale jasné, jak s jejich teorií v práci dále pracuje.
- Na straně 163 si dle mého soudu autorka protiřečí. Ve svých komentářích k úryvkům z rozhovorů píše, že respondenti „neuvádí nikdy konkrétní zkušenosti či zážitky“, z vybraných

čtyř úryvků pod tímto tvrzením však hned tři takový zážitek přináší. Tak vzniká opět otázka nad tím, jak autorka pracovala s daty?

- Autorka používá pro interpretaci životního příběhu extrémistů otázku osobního mýtu – krajina dětství – krize – volba životního nasměrování. Přestože tento obraz odpovídá tomu, co autorka od svých respondentů slyší, není mi zcela jasné, v čem je to specifické pro tuto skupinu. Podobný životní scénář patří de facto do vývojové psychologie jako normální průběh dospívání a podobné „mýty“ ve výzkumech předkládají i např. aktivisté nebo disidenti. V tomto bodě bych se ráda dozvěděla něco o tom, v čem jsou tedy biografie respondentů jiné, jak se stalo, že se rozhodli pro tuto životní dráhu – je na jejich vyprávěních něco specifického, co by nám pomohlo jejich životní cestu lépe pochopit?
- V závěrech na straně 260 autorka tvrdí, že „ve vyprávěních svých životních příběhů konstruovali moji narátoři osobní mýtus...“ – po přečtení práce se domnívám, že spíše autorka zvolila koncept osobního mýtu jako základní rámec pro interpretaci dat, což je v pořádku, jen bych ocenila, kdyby to bylo v práci lépe zdůvodněno a kdyby to nebylo podsouváno respondentům.

Přestože si tedy cením vybraného tématu i terénního výzkumu, který autorka provedla, vnímám jako velkou škodu, že autorka nedokázala tyto zkušenosti lépe zúročit tak, aby byly výsledku výzkumu věrohodnější. Práci nicméně doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 6.11. 2014

Vypracovala Dr. Dana Moree

